

Socioekonomski status te rizična i delinkventna ponašanja srednjoškolaca

Kovačićek, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:482478>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Petra Kovačiček

**SOCIOEKONOMSKI STATUS TE RIZIČNA I
DELINKVENTNA PONAŠANJA SREDNJOŠKOLACA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNOG RADA

Petra Kovačiček

**SOCIOEKONOMSKI STATUS TE RIZIČNA I
DELINKVENTNA PONAŠANJA SREDNJOŠKOLACA**
DIPLOMSKI RAD

Mentorica: Izv.prof.dr.sc. Olja Družić Ljubotina

Zagreb, 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Problemi u ponašanju/rizična ponašanja adolescenata	2
1.2. Delinkventna ponašanja.....	4
1.3. Socioekonomski status	5
1.4. Ekološko – terijski model.....	6
1.5. Odnos socioekonomskog statusa i rizičnih ponašanja adolescenata	9
2. Cilj, problemi i hipoteze istraživanja	12
3. Metodologija istraživanja	14
3.1. Uzorak.....	14
3.2. Postupak.....	15
3.3. Mjerni instrumenti.....	16
3.4. Obrada rezultata	17
4. Rezultati istraživanja i rasprava	18
4.1. Spol i rizična i delinkventna ponašanja adolescenata	18
4.2. Vrsta srednje škole te rizična i delinkventna ponašanja adolescenata.....	19
4.3. Socioekonomski status te rizična i delinkventna ponašanja.....	20
5. ZAKLJUČAK	23
6. LITERATURA.....	26

Socioekonomski status te rizična i delinkventna ponašanja adolescenata

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost socioekonomskog statusa te manifestacije rizičnih i delinkventnih ponašanja kod srednjoškolaca, kao i ispitati razlike prema dobi i vrsti škole obzirom na iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja srednjoškolaca. Podaci su prikupljeni na uzorku od 200 srednjoškolaca (N=200) te je korišten neprobabilistički prigodni uzorak. Prema dobivenim podacima postoje statistički značajne razlike prema spolu obzirom na učestalost iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja (M-W U= 3550,500, $p<,05$), pri čemu učenici muškoga spola (M=112,19) češće iskazuju rizična i delinkventna ponašanja u odnosu na učenice. Također su dobivene statistički značajne razlike u učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja među učenicima koji pohađaju strukovnu školu u odnosu na one koji pohađaju gimnaziju (M-W U=3855,000, $p<,01$). Korelacijskom analizom je utvrđeno da ne postoji korelacija između visine mjesečne plaće roditelja i učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja, ali je daljnjom analizom utvrđeno kako postoji statistički značajna, pozitivna korelacija ($r=0,188$, $p<,01$) između visine mjesečne plaće majke te učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja, što znači da je veća plaća majke povezana s većim iskazivanjem rizičnih i delinkventnih ponašanja kod srednjoškolaca. Korelacijska analiza nije pokazala povezanost odnos između razine obrazovanja roditelja te učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja ($r=-.036$ $p>.01$).

ključne riječi: socioekonomski status, rizična ponašanja, delinkventna ponašanja

Socioeconomic status and risky and delinquent behaviors of adolescents

The aim of this research was to examine the connection between socioeconomic status and manifestations of risky and delinquent behaviors among high school students, as well as to examine differences according to age and type of school with regard of high school students the exhibiting risky and delinquent behaviors. The data was collected on a sample of 200 high school students (N=200) and non-probabilistic convenience sample was used. According to the obtained data, there are statistically significant differences according to gender with regard to the frequency of risky and delinquent behaviors of high school students (M-W U= 3550.500, $p<.05$), whereby male students (M=112.19) more often express risky and delinquent behaviors in relation to female students. Statistically significant differences were also obtained in the frequency of risky and delinquent behaviors among students who attend vocational school compared to those who attend gymnasium (M-W U=3855,000, $p<.01$). Correlation analysis showed a non-significant, insignificant and positive correlation ($r=.135$, $p>.01$) between the amount of the parents' monthly salary and the frequency of risky and delinquent behaviors, but further analysis also determined that there is a statistically significant, non-significant and positive correlation ($r=0.188$, $p<.01$) between the amount of tmother's monthly salary and the frequency of displaying risky and

delinquent behaviors, which means that a higher mother's salary is associated with a higher display of risky and delinquent behaviors among students. Correlation analysis did not show a connection between the level of parents' education and the frequency of risky and delinquent behavior ($r=-.036$ $p>.01$).

key words: socioeconomic status, risky behaviours, delinquent behaviours

Izjava o izvornosti

Ja, Petra Kovačiček, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Petra Kovačiček

Datum: 29.03.2023.

1. UVOD

Razdoblje adolescencije obilježavaju tjelesne, emocionalne i socijalne promjene, a adolescenti često prihvaćaju različite obrasce ponašanja i izabiru određeni životni stil (Kuzman, 2009). Razdoblje osobne i društvene promjene ujedno nameće preuzimanja rizika s ciljem postizanja razvojnih koristi povezanih s tim promjenama. Stari uvjeti društvenog života zamjenjuju se novima prilike za promjenu ponašanja. Ovo su vremena kada novi uvjeti, pravila i strukture još nisu jasne, a primjena starih uvjeta, pravila i struktura umanjuje se u svjetlu biološke, psihološke i socijalne prilagodbe. Važno obilježje razdoblja adolescencije također je i eksperimentiranje s različitim društvenim ulogama i ponašanjima, što predstavlja kritičnu komponentu razvoja identiteta (Livazović, 2017).

Prema tome, rizično ponašanje može se pojaviti uslijed interakcije adolescenata s različitim grupama vršnjaka, ali istovremeno i tijekom procesa emancipacije od roditelja i obitelji. Nedavna istraživanja naglašavaju ulogu rizičnog ponašanja kao biološku ili evolucijsku osobinu, pri čemu adolescenti eksperimentiraju s iskustvima i ponašanjima kako bi oblikovali svoje ponašanje u budućnosti kao odrasle osobe (Livazović, 2017).

Osim što se rizična ponašanja adolescenata često povezuju s vršnjačkim grupama i fazom osamostaljivanja, različiti obrasci takve vrste ponašanja mogu se razlikovati i ovisno o socioekonomskom statusu njihove obitelji. Socioekonomski status se definira u okviru kombinacije različitih pokazatelja od koji se najčešće spominju obrazovanje, prihodi i zanimanje pojedinca. Svaki od tih pokazatelja ima određeni utjecaj na obitelj i odnose unutar obitelji, kao i na razvoj djeteta unutar obitelji. Socioekonomski status jedan je od najčešće proučavanih konstrukata u društvenim znanostima. Predloženo je nekoliko načina mjerenja, ali većina uključuje određenu kvantifikaciju obiteljskog dohotka, obrazovanja roditelja i statusa zanimanja. Istraživanja pokazuju da je socioekonomski status povezan sa širokim spektrom zdravstvenih, kognitivnih i socioemocionalnih ishoda kod djece s učincima koji počinju prije rođenja i nastavljaju se u odrasloj dobi (Baker, 2014).

Budući da manji dio djece još u djetinjstvu manifestira neke od oblika rizičnog i društveno neprihvatljivo ponašanje uključujući činjenje kaznenih djela, učestalost se ovih ponašanja naglo povećava tijekom adolescencije. Broj adolescenata koji se ponašaju rizično i društveno neprihvatljivo u razdoblju razvoja i odrastanja čovjeka toliko je prisutno da neki autori navode da bi se takvo ponašanje zapravo moglo svrstati u kriterij za identifikaciju djeteta u razvoju (Bozzini i sur., 2021).

1.1. Rizična ponašanja adolescenata

U stručnim se i znanstvenim krugovima kao i u svakodnevnom životu osim termina rizična ponašanja koriste još neki, kao što su: poremećaji u ponašanju, socijalna neprilagođenost, devijantno ponašanje, asocijalno i antisocijalno ponašanje. Široki spektar termina otežava određivanje jedinstvene definicije rizičnih ponašanja jer se za istu pojavu koriste razna imena.

Pojam problemi u ponašanju djece i mladih predstavlja skupni naziv za razne oblike ponašanja, uvjetovane biološkim, psihološkim, socijalnim ili pedagoškim čimbenicima, kojima dijete ili mlada osoba odstupa od ponašanja primjerenog dobi, situaciji i društvenim normama, te štetno ili opasno utječe na sebe i/ili druge pojedince ili društvene sustave (Bašić i sur., 2004).

Uz probleme u ponašanju često se spominje i termin rizična ponašanjima djece i mladih. Neki stručnjaci smatraju da pojava rizičnih ponašanja prethodi razvoju problema ili poremećaju u ponašanju, drugi tvrde da rizična ponašanja već predstavljaju probleme u ponašanju samo blažeg intenziteta, dok treći sugeriraju da se termin rizična ponašanja koristi za označavanje problema u ponašanju u širem smislu (Bašić i sur, 2004). Problemi u ponašanju ujedno obuhvaćaju i rizična ponašanja – ponašanja kojima osoba dovodi u opasnost prvenstveno svoje, ali i tuđe zdravlje, fizički i psihički integritet i imovinu. Posljedice tog ponašanja su niskog intenziteta u sadašnjosti, ali mogu predstavljati podlogu za loše ishode u budućnosti. Ipak, i problemima u ponašanju i rizičnim ponašanjima zajedničke karakteristike su štetnost i nepovoljni utjecaj ponašanja na budući razvoj djeteta ili mlade osobe. Najčešća rizična ponašanja u kojima sudjeluju djeca i mladi su: zlouporaba droga i alkohola, politoksikomanija (kombiniranje različitih psihoaktivnih tvari), ekscesivno

pijenje (eng. binge drinking), rizična seksualna ponašanja (prerano stupanje u spolne odnose, nezaštićeni spolni odnosi, često mijenjanje partnera ili seksualni odnosi s većim brojem partnera), pušenje, napuštanje školovanja, poremećaji u prehrani, suicidalnost, rizične vožnje motornim vozilima (Bašić i sur, 2004).

Rizično ponašanje moguće je definirati kao ponašanje mlade osobe koje povećava vjerojatnost nekog specifičnog neželjenog rezultata te ima potencijalno negativne posljedice na osobu koja manifestira takvo ponašanje, njegovu okolinu te nepovoljno djeluje na daljnji psihosocijalni razvoj te mlade osobe, odnosno povećava vjerojatnost prema razvoju poremećaja u ponašanju (Ricijaš, Krajcer i Bouillet, 2010). Turner i sur. (2004) opisuju rizično ponašanje kao društveno neprihvatljivo ponašanje s potencijalno negativnim ishodom u kojem se ne poduzimaju mjere opreza, kao što su prebrza brzina, opijanje i vožnja, zlouporaba droga, nezaštićeni spolni odnos. Rizična ponašanja mladih, kao i poremećaje u ponašanju moguće je promatrati s obzirom na njihovu fenomenologiju, ali istovremeno i kroz intenzitet, trajanje te čimbenike koji pridonose takvom ponašanju.

Obzirom na ponašanje djece i mladih postoje četiri kategorije „rizičnosti“ (Drayfoos, 1997; prema Bašić i sur., 2004):

- a) Vrlo visoka razina rizika – podrazumijeva veći broj poremećaja u ponašanju. U ovu kategoriju spadaju djeca i mladi koji su već počinili neko ozbiljno kazneno djelo i bili u maloljetničkom zatvoru, napustili školu, upotrebljavali teške droge. U ovu kategoriju rizika uzlaze i djeca i mladi koji su upotrebljavali teške droge, pretjerano konzumiraju alkohol, cigarete i upuštaju se u neodgovorna seksualna ponašanja.
- b) Visoka razina rizika – podrazumijeva se manifestacija ponašanja koja su slična rizičnim ponašanjima iz vrlo visokog rizika, ali se ipak razlikuju po manjem intenzitetu i manjem broju prethodno nabrojanih ponašanja iz kategorije vrlo visokog rizika.
- c) Srednja razina rizika – podrazumijeva počinjenje manjih kaznenih djela, te eksperimentiranje s lakim drogama, odgovorne seksualne aktivnosti te su jednu godinu izvan školskog sustava. Karakteristika djece i mladih u ovoj kategoriji je što manifestiraju samo jedno od navedenih ponašanja.

- d) Niska razina rizika – ne podrazumijeva manifestaciju delinkventnog ponašanja, adolescenti nisu seksualno aktivni, ne koriste drogu, ali povremeno mali broj njih pije alkohol te su vidljive rizične posljedice kod njih.

1.2. Delinkventna ponašanja

Kako bi se lakše razumio pojam delinkventna ponašanja, važno je prvotno definitirati antisocijalna ponašanja koja su nužno socijalno neprihvatljiva i kojima se krše, ne u svakom slučaju, pozitivni pravni propisi (Rutter, Giller i Hagell, 1998, prema Vrselja, 2010). Oblik antisocijalnog ponašanja koje karakterizira upravo kršenje pravnih normi naziva se delinkventno ponašanje i ono je najčešće popraćeno ostalim oblicima društveno neprihvatljivog ponašanja (rizičnog ponašanja) (Ajduković, 1988, prema Vrselja 2010). Pod pojmom delinkvencija podrazumijeva se kršenje zakona prihvaćenih i ustaljenih u nekom društvu, a uključuje različite oblike ponašanja koja se kreću na rasponu od sitnih krađa, uništavanja imovine, pa sve do težih fizičkih napada, prijetnje oružjem, silovanja i sl. (Lacković-Grgin, 2006).

Budući da se na različite načine nastoji objasniti mladenačka delinkvencija pojavljuju se brojne biološke ili sociološke teorije, ali se svako pojedinačno objašnjenje ne može dovoljno dobro obuhvatiti navedeni pojam te se najčešće objašnjenje istih nastoji ujedinjaju u zajedničku integriranu teoriju. Tako moderna znanstvena objašnjenja nastoje objasniti pojam delinkventna ponašanja kao posljedicu interakcije raznih osobnih (socijalne vještine, akademsko postignuće), obiteljskih (odgojni postupci, kažnjavanje, bračni konflikti) i sociokulturalnih čimbenika (školsko iskustvo, vršnjačke interakcije) koji su se zajedničkim međudjelovanjem pokazali značajnima kod ovog ponašanja (Lacković-Grgin, 2006). Bašić (2000, prema Vrselja i Glavak Tkalić, 2010) navodi biološke, individualne i vršnjačke čimbenike, rizične čimbenike povezane sa školom, rizične čimbenike u obitelji i rizične čimbenike u zajednici kao najčešće rizične čimbenike u razvoju poremećaja u ponašanju i drugih rizičnih ponašanja djece i mladeži. Delinkventno ponašanje rezultira ozbiljnim posljedicama za pojedinca, obitelj, zajednicu i cjelokupno društvo (Vrselja, 2010).

Istraživanja antisocijalnoga ponašanja mladih većinom su usmjerena na starije maloljetnike ili djecu i maloljetnike čije je antisocijalno ponašanje ozbiljnije, učestalije ili traje duže. Takva je usmjerenost i razumljiva, jer rizična i antisocijalna ponašanja potkraj adolescencije dosežu svoj vrhunac, tj. pojavnost antisocijalnoga ponašanja u toj dobi mnogo je veća nego kod djece ili mlađih maloljetnika (Loeber i sur., 1991.; McCord i sur., 2001, prema Vrselja i sur., 2009). Službeni podaci i podaci prikupljeni metodom samoiskaza pokazuju da manji postotak mladih počini ozbiljna delinkventna djela te da antisocijalno ponašanje češće iskazuju mladića nego kod djevojaka, pri čemu se spolne razlike variraju, ovisno o tipu i/ili ozbiljnosti djela (Ajduković i sur., 2008).

1.3. Socioekonomski status

Roditeljski socioekonomski status od posebne je važnosti za rast, razvitak, zdravlje i zdravstveno stanje, kao i za obrazovanje njihove djece (Vukojević i sur., 2017). Socioekonomski status višedimenzionalan je koncept koji se definira kao položaj pojedinaca ili obitelj na nekoj društvenoj ljestvici. (Čudina-Obradović i Obradović, 1998). Najčešće se mjeri kao kombinacija obrazovanja, prihoda i zanimanja, a može imati pozitivan ili negativan utjecaj na život ljudi. Ispitivanja socioekonomskog statusa često otkrivaju nejednakost u pristupu resursima, ali također otvara brojna pitanja vezana uz privilegije, moć i kontrolu u društvu (Baker, 2014). Socioekonomski status se definira prema trenutnim financijskim prihodima roditelja, najvišoj postignutoj razini obrazovanja i statusu koji se veže za određeno zanimanje (Ivanović i Rajić-Stojanović, 2012).

Socioekonomski status operacionaliziran je na razne načine, a najčešće se kao indikatori navode (Darin-Mattson i sur, 2017):

- a) Društvena klasa - najčešće se identificira koristeći zanimanje kao strukturalni princip. Mnoge klasne sheme prvenstveno razlikuju zanimanja ovisno o vlasništvu (tj. između poslodavaca i zaposlenika), a nakon toga razlikuju se skupine poslodavaca i zaposlenika ovisno o veličini i vrsti

organizacije, zahtjevima za vještinama, odnosima moći i uvjetima rada. Osim što je povezana s tekućim dohotkom, društvena klasa je povezana i sa: sigurnošću dohotka, kratkoročnom stabilnošću dohotka i dugoročnim dohotkom.

b) Obrazovanje - najviša dostignuta razina obrazovanja pojedinca općenito se postiže u ranoj odrasloj dobi i služi za premošćivanje socioekonomskih uvjeta kroz generacije.

c) Dohodak - često se smatra izravnim pokazateljem materijalnih resursa, a prihod je čvrsto i pozitivno povezan s pristupom različitim uslugama u zajednici.

Obrazovanje, društvena klasa (zanimanje) i prihodi su suštinski povezani, kao što je obrazovanje povezano sa zanimanjem, tako je opet zanimanje povezano s dohotkom. Osim toga, socioekonomski status ima tendenciju mijenjanja tijekom života ljudi, kako između, tako i unutar socioekonomskih domena (Darin-Mattson i sur, 2017) . Socioekonomski status može obuhvatiti kvalitetu života, pružajući privilegije i mogućnosti ljudima unutar društva (Čudina Obradović i Obradović, 1998).

Sukladno navedenom, nedostatak ekonomskih sredstava i siromaštvo roditelja utječu na sve vidove djetetova života, njegovo fizičko i mentalno zdravstveno stanje i obrazovanje, kao i na uključenost u društvenu zajednicu. Stoga posljedice slabog socioekonomskog statusa roditelja dugotrajno utječu na njihovu djecu i kasnija ponašanja (Vukojević i sur., 2017). Glavni čimbenici u ranom djetinjstvu povezani s rizičnim ponašanjem adolescenata su izloženost nikotinu tijekom trudnoće, nizak socioekonomski status pri rođenju i štetna iskustva iz djetinjstva, kao što su prenatalna izloženost drogama i siromaštvo (Bozzini i sur., 2021).

1.4. Ekološko – terijski model

Teorijski modeli mogu razjasniti dinamiku čimbenika koji utječu na nastanak i nastavak rizičnog ponašanja. Rizična ponašanja adolescenata potrebno je razmatrati

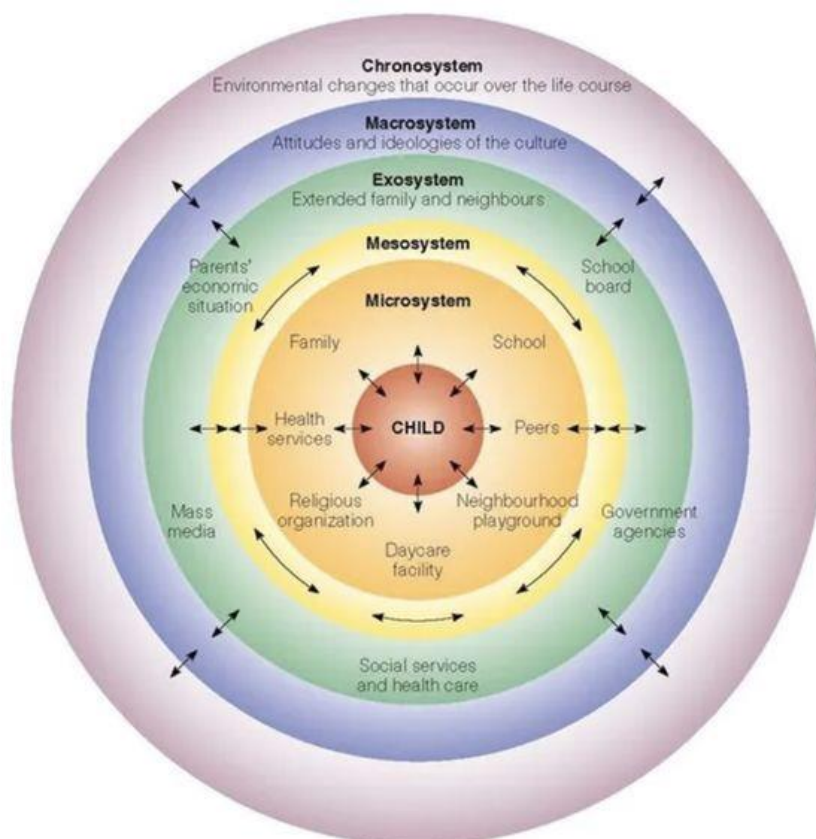
u kontekstu ekološkog modela koji polaze od osobnih crta ličnosti, kulturnog konteksta, socijalno-ekonomskog sustava, obrazovanja i drugih činitelja na mikro i makro razini. Brojne situacije kojima su djeca kontinuirano izložena u obitelji i izvan nje (nepovoljni utjecaj sredine, psihosocijalni stresori) mogu mlade oblikovati u osobe rizičnog životnog stila (konzumacije alkohola, opijata, bježanje iz škole, rizična spolna ponašanja i dr.). Takva ponašanja predstavljaju razvojne rizike za djecu i mlade, ali i za druge osobe iz njihove sredine (Bozzini i sur., 2021).

Ova teorija promatra djetetov razvoj u kontekstu odnosa sustava koji čine djetetovu okolinu. Bronfenbrennerova teorija definira složene razine okoline, od kojih svaki ima utjecaj na djetetov razvoj. Ova teorija je nedavno preimenovana u teoriju bioekoloških sustava kako bi se naglasilo da je djetetova biološka struktura primarno okruženje koje potiče daljnji razvoj. Interakcija između čimbenika kao što su biološka struktura, uža obiteljska/društvena okolina i šire društvene strukture potiče i usmjerava razvoj djeteta (Crawford, 2020). Sukladno navedenom, Bronfenbrenner je predložio sljedeće razine u ekološkom sustavu razvoja osobe (Crawford, 2020):

- *Mikrosustav* - odnosi se na institucije i skupine koje izravno utječu na djetetov razvoj, uključujući: obitelj, školu, vjerske institucije, susjedstvo i vršnjake,
- *Mezosustav* - sastoji se od međusobnih veza između mikrosustava, na primjer između obitelji i učitelja, ili djetetovih vršnjaka i obitelji.
- *Egzosistem* - uključuje poveznice između društvenih okruženja koja ne uključuju dijete. Na primjer, na djetetovo iskustvo kod kuće mogu utjecati iskustva roditelja na poslu. Na primjer, roditelj bi mogao dobiti otkaz na poslu, što zauzvrat povećava sukob s drugim roditeljem te rezultira promjenama u njihovim obrascima interakcije s djetetom i statusu obitelji u društvu.
- *Makrosustav* - opisuje sveobuhvatnu kulturu koja utječe na dijete u razvoju, kao i mikrosustave i mezosustave ugrađene u te kulture. Kulturni konteksti mogu se razlikovati ovisno o zemljopisnom položaju, socioekonomskom

statusu, siromaštvu i etničkoj pripadnosti. Članovi kulturne skupine često dijele zajednički identitet, baštinu i vrijednosti.

- *Kronosistem* - sastoji se od uzorka događaja u okolišu i prijelaza tokom života, kao i promjenjivih društveno-povijesnih okolnosti. Primjerice, promjena okolnosti u društvu rezultirala je povećanjem mogućnosti žena da ostvare željenu karijeru.

Slika 1. Bronfenbrennerova ekološka teorija (Izvor: Guy-Evans, 2020)

Razvojno-ekološki okvir pretpostavlja da na individualni razvoj i ponašanje utječe adolescentovo socijalno okruženje (npr. obitelj, škola i susjedstvo). Neki zdravstveni programi osmišljeni za sprječavanje i liječenje specifičnih rizičnih ponašanja u adolescenciji, vođeni su Modelom društvenog razvoja koji postulira da djeca i adolescenti oblikuju svoja ponašanja uzimajući u obzir četiri socijalizacijske jedinice koje utječu na isto: obitelj, škola, vjerske i državne institucije te grupe vršnjaka. Također postoje dokazi da su individualne osobine ličnosti i temperament odrednice

specifičnog ponašanja (Bozzini i sur., 2021). Prema ovoj teorijskoj konstrukciji, svaki sustav sadrži uloge, norme i pravila koja mogu oblikovati psihološki razvoj. Primjerice, obitelj iz gradskog naselja suočava se s mnogim izazovima s kojima imućna obitelj u zatvorenoj stambenoj zajednici nema, i obrnuto. Obitelj iz gradskog naselja vjerojatnije će doživjeti okolinske poteškoće, poput kriminala i bijede. S druge strane, obitelji u zatvorenoj stambenoj zajednici vjerojatnije će nedostajati njegujuća podrška šire obitelji (Crawford, 2020).

Teorija ekoloških sustava izravno opisuje društvene faktore koji mogu imati utjecaj na ljudski razvoj kroz razvijene razine sustava. Čak i prije nego što je ponudio pretpostavke ekološke sustavne teorije, Bronfenbrenner je proveo istraživanje učinaka različitih socijalizacijskih sustava na djetetov život u budućnosti. Na primjer, studije su ispitivale teme u rasponu od učinaka stila roditeljstva na razvoj djeteta, sposobnosti vođenja i odgovornosti mlade osobe pa sve do otuđenja u mladosti, zatim razlike u ponašanju adolescenata obzirom na obiteljsku strukturu i obrazovni sustav. Često su upravo ove studije ispitivale više čimbenika kao što su socioekonomski status obitelji, kulturne razlike unutar obiteljskih jedinica i razine obrazovanja roditelja (Crawford, 2020).

1.5. Odnos socioekonomskog statusa i rizičnih ponašanja adolescenata

O odnosu socioekonomskog statusa obitelji i rizičnog ponašanja adolescenata govore sljedeći empirijski nalazi, koji osim vrlo sličnih podataka, donose i oprečne zaključke. Socioekonomski status jedan je od najšire proučavanih konstrukata u društvenim znanostima. Predloženo je nekoliko načina mjerenja SES-a, ali većina uključuje kvantificiranje obiteljskog prihoda, obrazovanja roditelja i statusa zanimanja. Istraživanja pokazuju da je povezan sa širokim spektrom zdravstvenih, kognitivnih i socioemocionalnih ishoda kod djece, s učincima koji počinju prije rođenja i nastavljaju se u odrasloj dobi. Predloženi su različiti mehanizmi koji se povezuju s dobrobiti djece, od kojih većina uključuje razlike u pristupu materijalnim i društvenim resursima ili reakcije na stanja koja izazivaju stres kako same djece tako i njihovih roditelja (Bradley i Corwyn, 2002). U istraživanju o psihičkom razvoju

mladih koji odrastaju u siromaštvu Dearing (2008) dolazi do podatka da niski obiteljski prihodi predstavljaju značajne rizike za psihološki razvoj djece u kognitivnim i socijalno-emocionalnim domenama, što pokazuju visoke stope akademskog neuspjeha i problema mentalnog zdravlja među mladima koji odrastaju u siromaštvu. Psihološki rizici nastaju prvenstveno zato što siromaštvo ograničava pristup djece potrebnim intervencijama i povećava njihovu izloženost stresu kako u fizičkom tako i u psihosocijalnom okruženju. Također dokazi iz eksperimentalnih i neeksperimentalnih studija pokazuju da poboljšanje ekonomske dobrobiti siromašnih obitelji dovodi do poboljšanog psihičkog blagostanja za mlade koji žive u uvjetima siromaštva (Dearing, 2008).

Iako su provedeni mnogi sustavni pregledi rizičnog ponašanja adolescenata i s njim povezanih čimbenika, oni su općenito proučavali čimbenike povezane s jednim ponašanjem ili povezanost između nekoliko ponašanja i jednog čimbenika. Bozzini i sur. (2021) nastojali su istražiti nekoliko čimbenika povezanih s rizičnim ponašanjem adolescenata. Najčešće rizično ponašanje bilo je uporaba supstanci, uključujući alkohol i duhan (45%), zatim depresivno/suicidalno/samoozljeđivanje (21,6%), nasilno ili agresivno ponašanje (14%), seksualno rizično ponašanje (11%) i dva ili više rizičnih ponašanja (8,4%). Većina distalnih čimbenika u rizičnom ponašanju adolescenata opisanih u ovoj studiji može se smatrati društvenim determinantama zdravlja, tj. nemedicinskim uvjetima u kojima se ljudi rađaju, sazrijevaju, rade, žive i stare, te širim skupom sustava koji oblikuju uvjete svakodnevnog života. Ovi nemedicinski uvjeti, kao što su trajno siromaštvo, nisko obrazovanje roditelja i obiteljsko nasilje, određuju obrasce koji mogu negativno utjecati na okruženje u kojem se djeca rađaju, žive i sazrijevaju, čime utječu na njihovo zdravlje, razvoj i dobrobit (Bozzini i sur., 2021). Glavni čimbenici u ranom djetinjstvu povezani s rizičnim ponašanjem adolescenata bili su izloženost nikotinu tijekom trudnoće, nizak socioekonomski status pri rođenju i negativna iskustva iz djetinjstva, kao što su prenatalna izloženost drogama i siromaštvo. Jedan od čimbenika rizika za korištenje alkohola u adolescenciji, za agresivno ponašanje i delinkvenciju te seksualno rizično ponašanje upravo je nizak prihod obitelji, nisko obrazovanje barem jednog roditelja te općenito nizak socioekonomski status (Bozzini i sur., 2021). Rezultati istraživanja provedenog s djecom u dobi od 13 godina prikazuju kako je pijenje alkohola bilo

češće kod mladih iz kućanstava s višim prihodima, ali rjeđe ukoliko majke imaju višu razinu obrazovanja. Rizik od prekomjernog opijanja i nedavnog opijanja bio je manji za djecu čije su majke imale višu razinu obrazovanja, a pušenje duhana povezano je s nižim socioekonomskim statusom bez obzira na korišteni pokazatelj. Ovi rezultati prikazuju kako različiti aspekti socioekonomskog položaja mogu utjecati na rizično ponašanje u suprotnim smjerovima. Veći prihodi mogu povećati dostupnost alkohola u obitelji, dok majke s višim obrazovanjem mogu potaknuti zdravije ponašanje svoje djece, uključujući smanjenu upotrebu alkohola (Melotti i sur., 2014).

Na nacionalnoj razini provedenim istraživanjem o doprinosu nekih osobnih i okolinskih varijabli u objašnjavanju eksternaliziranih problema adolescenata dolazi do spoznaje kako se sociodemografske varijable nisu održale statistički značajnima u svim koracima analize, a jedino muški spol i stalni radni odnos majke predviđaju više eksternaliziranih problema (muški spol je osobito važan za predviđanje vršnjačkoga nasilja). Osim toga, iznadprosječne financijske mogućnosti obitelji značajan su prediktor normativno nepoželjnih ponašanja (Rajhvajn Bulat i sur., 2019). Mladići su skloniji normativno nepoželjnim ponašanjima (posebno mlađi iz trogodišnjih škola), rizičnom seksualnom ponašanju, vršnjačkom nasilju, kockanju, počinjenju prekršajnih i lakših delinkventnih djela te zlouporabi psihoaktivnih tvari (Rajhvajn Bulat i sur., 2019). Navedene spoznaje da je iznadprosječan materijalni status bitan faktor za razvoj eksternaliziranih problema adolescenata te odrastanje u bogatijim obiteljima, potvrđuje i istraživanje Ajduković i sur. (2018). Moguće je da prezaposlenost roditelja u tim obiteljima dovodi do manjega nadzora nad ponašanjem adolescenata, za koji se pokazalo da je izrazito povezan s eksternaliziranim problemima mladih. Istraživanje koje je provedeno u Hrvatskoj je također pokazalo veliku rasprostranjenost rizičnoga i društveno neprihvatljivoga ponašanja (npr. 69% mladih barem se jednom opilo pivom ili vinom, dok se njih 60% bar jednom opilo žestokim alkoholnim pićem; 40% ih je barem jednom vozilo skuter ili motor bez vozačke dozvole, dok ih je 17% barem jednom razbijalo po kući ako su im roditelji nešto zabranili ili im nisu dali novac) (Ajduković i sur., 2008).

Obzirom da navedena istraživanja dovode do oprečnih nalaza koji prikazuju odnos socioekonomskog statusa obitelji i rizičnog ponašanja mladih, ovim će se istraživanjem nastojati ispitati uloga pokazatelja socioekonomskog statusa obitelji (razina obrazovanja roditelja, radni status roditelja te procjena materijalnih prilika) u objašnjenju rizičnog ponašanja adolescenata (pijenje alkohola, pušenje duhana, korištenje psihoaktivnih tvari, rizičnog seksualnog ponašanja). Pregledom literature ustanovljeno je kako ne postoji konsenzus po pitanju korištenja pokazatelja socioekonomskog statusa prilikom ispitivanja povezanosti s različitim ishodima kod pojedinca, a istovremeno nije jasno je li potrebno koristiti svaki pokazatelj posebno ili zajedno te kako najbolje izmjeriti svaku komponentu socioekonomskog statusa. U prethodno navedenim istraživanjima u čijem je fokusu veza socioekonomskog statusa i rizičnog ponašanja adolescenata kao pokazatelji najčešće su korišteni prihodi, stupanj obrazovanja te radni status roditelja. Ti pokazatelji su međusobno povezani, ali mogu imati različit utjecati na razvoj ponašanje djeteta. Također, svaki od pokazatelja povezan je s određenim prednostima i nedostacima za svako navedeno istraživanje.

2. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja je ispitati razlike prema spolu i vrsti škole obzirom na iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja srednjoškolaca kao i povezanost socioekonomskog statusa obitelji i manifestacije rizičnih i delinkventnih ponašanja kod srednjoškolaca. .

P1: Utvrditi razlike prema spolu i vrsti škole obzirom na učestalost iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja.

H1a: Očekuje se češće iskazivanje rizičnih i delinkventnih ponašanja učenika muškog spola.

H1b: Očekuje se češće iskazivanje rizičnih i delinkventnih ponašanja učenika strukovnih škola.

P2: Ispitati povezanost između razine obrazovanja i visine mjesečne plaće roditelja te učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja

H2: Niži obrazovni status i viša mjesečna plaća roditelja povezana je s češćim iskazivanjem rizičnih i delinkventnih ponašanja kod srednjoškolaca.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

3.1. Uzorak

U ovom istraživanju sudjelovalo je 200 učenika i učenica zagrebačkih srednjih škola (N=200), od toga je 44 % (N= 88) muškog, a 56 % (N = 112) ženskog spola (Tablica 4.1). Korišten je neprobabilistički prigodni uzorak.

Tablica 4. 1.
Spol ispitanika

	F	%
Muški	88	44
Ženski	112	56
N	200	100

Raspon dobi isitanika kreće se od 14 do 19 godina, najmlađi ispitanik je u dobi od 14, a najstariji 19 godina. Prosječna dob ispitanika je 17 godina (M=17,00, sd=1,139) (Tablica 4.2).

Tablica 4.2
Dob ispitanika

	N	min	Max	M	Sd
dob učenika	200	14	19	17,00	1,139

Što se tiče vrste škole koju ispitanici pohađaju 57,3 % ispitanika (N=104) su bili učenici iz gimnazija, a 42,7 % (N=56) iz trogodišnjih i četverogodišnjih strukovnih škola. Prilikom daljnje analize i obrade podataka u statističke svrhe učenici trogodišnjih i četverogodišnjih strukovnih škola grupirani su zajedno u kategoriju strukovna škola.

Tablica 4.3.

Vrsta škole koju pohađaju ispitanici

	f	%
gimnazija	114	57,3%
strukovna škola	85	42,7%
N	199	100

3.2. Postupak

Istraživanje je provedeno putem online ankete te su se podaci prikupljali u razdoblju od 15.01.2023. godine do 30.01.2023. godine. Bilo je potrebno dobiti informirani pristanak, odnosno prikupiti suglasnost za sudjelovanje u istraživanju. Budući da je nemoguće uspostaviti kontrolu u online okruženju, pristanak ispitanika je dobiven na način da se na početnoj stranici online ankete nalazila izjava o suglasnosti za sudjelovanje. Anketa je poslana srednjoškolcima putem društvenih mreža kao što su Whats App, Facebook te Instragama, a istovremeno su bili informirani da mogu dalje slati svojim prijateljima i poznicima. Ispitanicima je u pozivnom pismu predstavljen cilj istraživanja te etička načela. Navedena su načela koja najavljuju kako je istraživanje u potpunosti anonimno i dobrovoljno te da se može odustati od ispunjavanja ankete u svakom trenutku. Kako bi se učenike motiviralo da sudjeluju objašnjeno je kako bi ovo istraživanje predstavljalo značajan uvid u trenutnu situaciju i rasprostranjenost navedenog problema te bi doprinijelo podizanju svijesti o važnosti zaštite učenika od uključivanja u rizična i delinkventna ponašanja te štetnih posljedica. Podaci su obrađivani na grupnoj razini te je pristup podacima imala samo studentica koja provodi istraživanje. Navedeni su kontakti udruga i službi u slučaju potrebe za savjetovanjem, obzirom da se radi o socijalno osjetljivoj temi. U pozivnom pismu naveden je i e-mail kontakt studentice koja provodi istraživanje ukoliko kod sudionika postoji interes za rezultate istraživanja. Istraživanje je u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom te je dobivena

suglasnost za provedbu od Etičkog povjerenstva Pravnog fakulteta u Zagrebu (Prilog 1).

3.3. Mjerni instrumenti

a) Upitnik o općim i sociodemografskim podacima

Za potrebe ovog istraživanja je konstruiran sociodemografski upitnik kojim su ispitivana opća obilježja učenika kao što su dob, spol, razred, vrsta škole, školski uspjeh i broj ukućana s kojima žive.

b) Upitnik o socioekonomskom statusu obitelji

Samostalno konstruiranim upitnikom ispitivani su se radni status, završena obrazovna razina i visina mjesečne plaće roditelja.

c) Upitnik percepcije obiteljskih financijskih poteškoća (Rajhvajn Bulat, Ajduković i Sušac, 2016)

Upitnik percepcije obiteljskih financijskih poteškoća se sastoji od 6 čestica koje sudionici procjenjuju na skali od 1 (nikad) do 5 (uvijek), a primjer čestice je „Zabrinut sam zbog financijske situacije svoje obitelji“. Dvije čestice se obrnuto kodiraju, a ukupni rezultat dobiva se kao prosjek svih odgovora sudionika, pri čemu veći rezultat ukazuje na veću percepciju obiteljskih financijskih poteškoća. Teorijski raspon rezultata je od 1 do 5.

d) Upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP) (Ajduković i sur., 2009)

Upitnik mjeri učestalost raznih oblika rizičnoga i delinkventnoga ponašanja, a sastoji se od 44 čestice podijeljene u 7 subskala: (1) Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja (npr. "Koliko si puta u životu: Namjerno razbio/la prozor, uličnu svjetiljku, izlog, koševе za smeće, klupu ili slično); (2) Nepoželjna normativna ponašanja; (npr. "Koliko si puta u životu: Pobjegao/la iz škole"); (3) Rizična spolna ponašanja (npr. "Koliko si puta u životu: Stupio/la u seksualne odnose na jednu noć s

usputnom partnericom/ partnerom?); (4) Korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari (npr. “Koliko si puta u životu: Pušio/la marihuanu ili hašiš?); (5) Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima (npr. “Koliko si puta u životu: Udario/la ili ozbiljnije ozlijedio/la nastavnike ili profesore?”); (6) Teške krađe, provale i razbojništvo; (npr. “Koliko si puta u životu: Prijetio/la batinama nekoj osobi da bi došao/la do novca ili vrijednijih stvari?”) i (7) Suicidalna i autoagresivna ponašanja (npr. “Koliko si puta u životu: Imao/la pokušaj samoranjavanja (rezao/la se, gasio čikove po sebi i sl.)”.

Od navedenih subskala četiri se odnose na rizična ponašanja (subskale 2, 3, 4., i 7), a preostale na delinkventno ponašanje. Rezultati na pojedinim podljestvicama Uпитnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja (SRDP) se određuju kao zbroj umnožaka frekvencija pojedinih ponašanja (0 = nikad, 1 = 1-4 puta, 2 = 5-10 puta, 3 = 11-20 puta, 4 = 21 i više puta) i pripadajućih indeksa težine (1-9) na svim česticama unutar pojedine podljestvice. Veći rezultat ukazuje na izraženije rizično i delinkventno ponašanje. Dosadašnja istraživanja su pokazala da se pouzdanost unutarnje konzistencije (Cronbach alpha) dobivenih subskala rizičnoga i delinkventnog ponašanja kreće od 0,53 za suicidalna i autoagresivna ponašanja do 0,81 za prekršajna i lakša delinkventna ponašanja.

3. 4. Obrada rezultata

Za analizu prikupljenih podataka korištene su metode deskriptivne statistike (frekvencije, aritmetička sredina, standardna devijacija itd.), Spearmanov test korelacije za utvrđivanje povezanosti socioekonomskog statusa te rizičnih i delinkventnih ponašanja, a neparametrijski test za utvrđivanje razlika prema spolu i vrsti škole zbog distribucija koje odstupaju od normalne – Mann-Whitney U test. Za obradu podataka je korišten je statistički paket SPSS 26.0.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

U nastavku su prikazati rezultati u skladu s postavljenim problemima istraživanja.

4. 1. Spol i rizična i delinkventna ponašanja adolescenata

Budući da se ovim istraživanjem nastojala provjeriti hipoteza prema kojoj postoje razlike prema spolu te učestalosti rizičnih i delinkventnih ponašanja srednjoškolaca pokazalo se prema Mann-Whitney U testu da postoje statistički značajne razlike prema spolu obzirom na učestalost iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja (M-W U= 3550,500, $p < .05$). Pritom učenici muškoga spola (M=19,62, sd=3,732) češće iskazuju rizična i delinkventna ponašanja u odnosu na učenice (M=18,64, sd=2,451) (Tablica 4.1.1.)

Tablica 4.1.

Rezultati Mann-Whitney U testa za razlike u učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja obzirom na spol

	spol	N	M rank	Mann-Whitney U	P
učestalost iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja	muški	87	112,19	3555,500	.003
	ženski	109	87,57		

$p < .01$

Ovim se rezultatima potvrđuje hipoteza prema kojoj se očekuje veća učestalost iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja muških učenika u odnosu na učenice. U brojnim radovima istraživao je također i utjecaj spola na manifestiranje različitih vrsta rizičnog ponašanja. Pokazano je da su mladi muškog spola skloniji pretežito aktivnim oblicima ponašanja kao što su delinkventno i agresivno ponašanje, poremećaju ophođenja, ali i konzumiranju psihoaktivnih tvari (Fagan i sur., 2001; Scales, 1999; Buljan Flander i sur. 2007; Žižak i Jeđud, 2005, prema Sokač, 2014) dok su djevojke u adolescenciji sklonije pretežito pasivnim oblicima ponašanja

(Glavina i Keresteš, 2007, prema Sokač 2014). Aktivni poremećaji u ponašanju (eksternalizirani) podrazumijevaju ponašanje koje je nedovoljno kontrolirano i usmjereno prema drugima, dok pasivni poremećaji u ponašanju (internalizirani) podrazumijevaju ponašanja koja se pretjerano kontroliraju i usmjerena su prema sebi (Achenbach, 1993). Izvješće europskog istraživanja u školama – ESPAD (Kuzman i sur., 2008, prema Sokač, 2014) za 2007. godinu pokazuje kako dječaci u većini zemalja češće konzumiraju alkohol od djevojčica, međutim, da je i kod djevojčica primjetan trend porasta konzumacije alkohola. Istraživanjem (Ricijaš i sur., 2010) su dobivene razlike u razini svakodnevnog konzumiranja alkohola obzirom na spol, pri čemu su dječaci češće svakodnevni konzumenti. Rezultati istog istraživanja pokazali su porast konzumacije marihuane s obzirom na dob te učestalije konzumiranje marihuane od strane učenika muškog spola.

4. 2. Vrsta srednje škole te rizična i delinkventna ponašanja adolescenata

Kako bi se izračunala razlika u čestini iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja obzirom na vrstu srednje škole, korišten je neparametrijski Mann-Whitney U test. Test je pokazao da postoje statistički značajne razlike u čestini iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja između učenika koji pohađaju strukovnu školu i učenika koji pohađaju gimnaziju (M-W $U=3855,000$, $p<0,05$). Podaci navedeni u tablici 5.2.2. ukazuju da učenici srednjih strukovnih škola (M rank=107, 55) češće iskazuju rizično i delinkventno ponašanje od učenika gimnazija (M rank=99,92).

Tablica 4.2.

Rezultati Mann-Whitney U testa za razlike u učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja obzirom na vrstu škole

	vrsta škole	N	M rank	Mann-Whitney U	p
učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja	gimnazija	112	90,92	3855,000	.042
	strukovna škola	83	107,55		

$p<.05$

Takvi nalazi prema kojima postoje statistički značajne razlike bili su očekivani obzirom da već neko vrijeme prevladava trenda u Republici Hrvatskoj prema kojemu su u strukovnim školama zastupljeniji učenici s gorim školskim uspjehom u odnosu na učenike koji pohađaju gimnazije te češće manifestiraju više rizičnih ponašanja. Takvi nalazi su očekivani jer su u skladu s raznim prethodnim istraživanjima (Kuzman, 2003; Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011; Bilić i Opić, 2013; Dodig, 2013). Općenito su eksternalizirani problemi i rizična ponašanja najviše zastupljeni kod učenika trogodišnjih strukovnih škola, pri čemu razlike između učenika različitih srednjoškolskih usmjerenja u nasilnim ponašanjima opadaju s dobi (Rajhvajn Bulat i sur., 2019).

4.3. Socioekonomski status te rizična i delinkventna ponašanja

Budući da je indikator socioekonomskog statusa mjesečna plaća ili mjesečna primanja, Spearmanovim testom korelacije nastojao se ispitati odnos visine mjesečne plaće roditelja, koja je dobivena zbrajanjem visina mjesečnih plaća oba roditelja i učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja učenika. Iz tablice 5.2.1. vidljivo je da postoji statistički neznačajna, pozitivna korelacija ($r=,135$, $p>,01$).

Tablica 4.3.1.

Rezultati Spearmanovog testa korelacije za ispitivanje povezanosti učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja te visine mjesečne plaće roditelja

		Visina mjesečne plaće roditelja
Učestalost iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja	r	,135
	P	,059
	N	196

$p>,01$

Obzirom da prema različitim izvorima literature dolazi do oprečnih nalaza prilikom ispitivanja povezanosti socioekonomskog statusa te uzimajući u obzir prigodni uzorak te strukturu i obilježja ispitanika, ovakav rezultat nije iznenađujući.

Iznenadjujući su rezultatu daljnjeg ispitivanja povezanosti između visine mjesečne plaće majke i učestalost iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja. Kako bi se ispitala takva povezanost, korišten je Spearmanov test korelacije.

Tablica 4.3.2.

Rezultati Spearmanovog testa korelacije za ispitivanje povezanosti učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja te visine mjesečne plaće majke

		Visina mjesečne plaće majke
Učestalost iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja	r	,188
	p	,008**
	N	196

$p < ,01^*$

Iz gore navedene tablice moguće je zaključiti kako postoji statistički značajna, pozitivna korelacija ($r=0,188$, $p<,01$) između učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja i visine plaće majke, pri čemu je veća plaća majke povezana s većim iskazivanjem rizičnih i delinkventnih ponašanja kod učenika. U uvodnom dijelu rada su navedena istraživanja koja potvrđuju takva nalaze te potvrđuju da majke s većim mjesečnim plaća rade zahtjevnije poslove zbog kojih često izbivaju iz kuće, a što posredno može dovesti do nedovoljnog roditeljskog nadzora koji pogoduje rizičnom ponašanju adolescenata (Ajduković i sur, 2018).

Kao još jedan indikator socioekonomskog statusa uzima se završena razina obrazovanja roditelja, stoga se Spearmanovim testom korelacije nastojao ispitati odnos između razine obrazovanja roditelja i učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja. Iz Tablice 4.3.3. vidljivo je kako nema statistički značajne korelacije između navedenih varijabli čime nije potvrđena navedena hipoteza.

Tablica 4.3.3.

Rezultati Spearmanovog testa korelacije za ispitivanje povezanosti učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja te razine obrazovanja roditelja

		Razina obrazovanja roditelja
Učestalost iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja	r	-,036
	p	,616
	N	196

p > .01

U prilog dobivenim rezultatima su istraživanja koja također pokazuju kako ne postoji statistički značajna povezanost između navedenih pojava. Kao jedan od primjera istraživanja u kojem nije dobivena povezanost između socioekonomskog statusa je istraživanje Agnew i sur. (2008) u kojem je socioekonomski status mjeren na temelju tri pokazatelja: obiteljskih prihoda, prestiža zanimanja roditelja i obrazovanja roditelja. Rezultati su pokazali kako socioekonomski status nije značajno povezan sa samoiskazanim delinkventnim ponašanjem i zlouporabom droga, kao ni agresivnim ponašanjem dobivenom na temelju iskaza roditelja (Agnew i sur., 2008). S druge strane postoje istraživanja koja dokazuju povezanost između navedenog kao što je istraživanje u kojemu su dobiveni rezultati koji upućuju na zaključak da će ona djeca čiji roditelji imaju višu razinu obrazovanja te čiji roditelji češće piju alkohol više iskazivati rizično i delinkventno ponašanje (Vrselja, 2010). Kao suprotnost tome dobiveni rezultati istraživanja provedenog sa djecom u dobi od 13 godina prikazuju kako je pijenje alkohola bilo češće kod mladih iz kućanstava s višim prihodima, ali rjeđe ukoliko majke imaju višu razinu obrazovanja. Rizik od prekomjernog opijanja i nedavnog opijanja bio je manji za djecu čije su majke imale višu razinu obrazovanja, a takvi rezultati prikazuju kako različiti aspekti socioekonomskog položaja mogu utjecati na rizično ponašanje u suprotnim smjerovima. Veći prihodi mogu povećati dostupnost alkohola u obitelji, dok majke s višim obrazovanjem mogu potaknuti zdravije ponašanje svoje djece, uključujući smanjenu upotrebu alkohola (Melotti i sur., 2011).

5. ZAKLJUČAK

Adolescencija je životni period u kojem se javljaju ranjivosti osobe i mnogi rizici koji oblikuju djecu u mlade ljude. Isto tako, upravo to je vrijeme kada mladi na različite načine pokušavaju uspostaviti neovisnost od svojih roditelja - rano stupanje u seksualne odnose, konzumiranje duhana, alkohola, opijata, bijeg od kuće, ali se istovremeno zamjećuju i druge vrste ponašanja kojima se krše društvene norme i razvijaju negativne posljedice kod djece i adolescenata, takozvana delinkventna ponašanja (Vrselja, 2010). Roditelji, kao primarni skrbnici, imaju prema djeci jednu od glavnih odgojnih zadaća – pružiti im potporu u njihovom sazrijevanju, prepoznavanju njihove vrijednosti i omogućiti im da razviju svoje pune potencijale u sigurnom okruženju. Također se kao jedna od odgojnih funkcija javlja i osposobljavanje da adolescenti, osim zajednički, i samostalno prevladaju rizične izazove. Razvojne karakteristike adolescencije, prvenstveno traženje uzbuđenja i egocentrizam, povećavaju vjerojatnost razvoja rizičnih ponašanja (Sokač, 2014). U skladu s navedenim, Bronfenbrennerova teorija promatra djetetov razvoj u kontekstu odnosa sustava koji čine djetetovu okolinu. Bronfenbrennerova teorija definira složene razine okoline, od kojih svaki ima utjecaj na djetetov razvoj. Ova teorija naglašava da je djetetova biološka struktura primarno okruženje koje potiče daljnji razvoj. Interakcija između čimbenika kao što su biološka struktura, uža obiteljska/društvena okolina i šire društvene strukture potiče i usmjerava razvoj djeteta (Crawford, 2020).

Prvi istraživački problem bio je ispitati postoje li razlike prema spolu i vrsti škole obzirom na učestalost iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja. Očekivano je da će češće iskazivati rizična i delinkventna ponašanja učenici muškog spola te učenici koji pohađaju strukovne škole. Prema dobivenim podacima potvrdilo se da učenici muškoga spola češće iskazuju rizična i delinkventna ponašanja u odnosu na učenice. Što se tiče razlika prema vrsti škole, ovim istraživanjem je potvrđena očekivana hipoteza prema kojoj učenici koji pohađaju strukovnu školu češće iskazuju rizična i delinkventna ponašanja u odnosu na učenike koji pohađaju gimnaziju. Takvi nalazi su u skladu s nekim prethodnim istraživanjima prema kojima učenici strukovnih srednjih škola češće manifestiraju rizična ponašanja (Kuzman,

2009; Ajduković i sur., 2018). Nadalje, nije potvrđena hipoteza koja predviđa postojanje povezanosti između razine obrazovanja roditelja te učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja, kao niti povezanost visine mjesečne plaće roditelja s istom pojavom. Važno je naglasiti kako postoji statistički značajna povezanost između visine mjesečne plaće majke te učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja, što je ranije dodatno objašnjeno. Rezultati su pokazali da obrazovanje roditelja ne doprinosi objašnjenju rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta.

Naposljetku, valja napomenuti i neke nedostatke provedenog istraživanja. Prvi nedostatak odnosi se na samo mjerenje rizičnog i delinkventnog ponašanja. Naime, podaci o rizičnom i delinkventnom ponašanju prikupljeni su samo putem mjere samoiskaza, dakle iz samo jednog izvora. Brojna istraživanja na ovom području karakterizira prikupljanje podataka iz samo jednog izvora, što otežava otkrivanje stvarnih odnosa između važnih teoretskih konstrukata od onih koji su rezultat artefakta mjerenja.

Jedan od nedostataka je što su ispitanici većim dijelom iz Zagreba ili okolice te se može govoriti o činjenici kako je u Zagrebu koncentracija stanovništva s većim mjesečnim prihodima i višom razinom obrazovanja. Anketa provedena u online okruženju daje veću slobodu ispitanicima te, uzimajući u obzir osjetljivost teme, može se govoriti i o javljanju pojave davanja socijalno poželjnih odgovora.

Uzimajući u obzir sve navedeno, važno bi bilo u sljedećim istraživanjima uvrstiti veći broj indikatora socioekonomskog statusa obitelji kako bi se provjerila njihova međusobna povezanost te uloga u objašnjenju rizičnih i delinkventnih ponašanja adolescenata. Nadalje, teorijska podloga istraživanja govori o obitelji kao sustavu koji modulira ponašanje adolescenta te se nastoji provjeriti u kolikoj mjeri je to zaista tako kada se radi o socioekonomskom statusu obitelji i rizičnom ponašanju. Ukoliko rezultati istraživanja pokažu povezanost između dva konstrukta, moguće je prilagoditi ili osmisliti nove intervencije za adolescente koji se nalaze u potrebi. Također je moguće uključiti ostale dionike iz okoline u detektiranje i izradu potrebnih tretmana za obitelji i adolescente koji se suočavaju s različitim obiteljskim situacijama.

Preporuke za rad sa srednjoškolcima koji iskazuju rizična i delinkventna ponašanja trebale bi se fokusirati na područje prevencije jer upravo rizična ponašanja mogu dovesti do poremećaja u ponašanju i kriminaliteta. Intervencije u ranijoj dobi mogu prevenirati ili barem ublažiti posljedice navedenih ponašanja u budućnosti. Interdisciplinarna suradnja u područjima obrazovanja, socijalne skrbi, zdravstva i policije može dovesti do detekcije mladih u riziku i usmjeriti prigodne tretmane na sprječavanje razvitka težih oblika poremećaja. Istovremeno nastavak pristupa koji se temelji na multidisciplinarnosti i suradnji različitih sustava, koji u rad uključuje cijelu obitelj, omogućuje uključivanje adolescenata u informativne i kreativne preventivni programe u lokalnoj zajednici preko različitih pružatelja usluga u sustavu socijalne skrbi ili izvan istog. Prilikom prepoznavanja nekih rizičnih i delinkventnih ponašanja koje adolescent iskazuje potrebno je ispitati eventualne psihosocijalne posljedice koje su navedena ponašanja već prouzročila. Brojni stručnjaci iz područja rada s djecom i adolescentima naglašavaju potrebu za povećanjem dostupnosti socijalnih i zdravstvenih usluga u lokalnoj zajednici, osobito u ruralnim sredinama, osiguranje većeg broja stručnih suradnika u školama uz dodatnu edukaciju učitelja i nastavnika kako bi bolje razumjeli nastanak problema u ponašanju te znali prepoznati i pružiti odgovarajuću podršku djeci i mladima, a pozitivnu promjenu zasnivati na jačanju zaštitnih čimbenika te izgradnji pozitivnih i sigurnih odnosa djece i odraslih, uz informiranje i senzibiliziranje javnosti o rizičnim čimbenicima za razvoj problema u ponašanju, potrebama djece i mladih i važnosti pružanja podrške u cilju postizanja pozitivnih promjena za djecu, mlade, obitelj i cijelu zajednicu.

Popis tablica

Tablica 3.1.	–	Frekvencije	ispitanika	prema	spolu.....	14
Tablica 3.2.	–	Vrsta škole	koju	pohađaju	ispitanici.....	15
Tablica 4.1.	–	Rezultati Mann-Whitney U testa za razlike u učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja obzirom na spol.....				18
Tablica 4.2.	–	Rezultati Mann-Whitney U testa za razlike u učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja obzirom na vrstu škole.....				19
Tablica 4.3.1.	–	Rezultati Spearmanovog testa korelacije za ispitivanje povezanosti učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja te visine mjesečne plaće roditelja.....				20
Tablica 4.3.2.	–	Rezultati Spearmanovog testa korelacije za ispitivanje povezanosti učestalosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja te visine mjesečne plaće majke.....				21
Tablica 4.3.3.	–	Rezultati Spearmanovog testa korelacije za ispitivanje povezanosti iskazivanja rizičnih i delinkventnih ponašanja te razine obrazovanja roditelja.....				22

Popis slika

Slika 1. Bronfenbrennerova ekološka teorija.....	8
--	---

6. LITERATURA

1. Achenbach, T. M. (1993). *Empirically based taxonomy: How to use syndromes and profile types derived from the CBCL/4-18, TRF, & YSR*. Burlington: University of Vermont, Department of Psychiatry.
2. Ajduković, M., Ručević, S. i Šincek, D. (2008). Istraživanje rasprostranjenosti rizičnog i delinkventnog ponašanja djece i mladih u urbanim sredinama-dodatni poticaj za ciljanu prevenciju. *Dijete i društvo*, 10(1-2), 27-47.
3. Ajduković, M., Rajhvajn Bulat, L. i Sušac, N. (2018). The internalising and externalising problems of adolescents in Croatia: Socio-demographic and family victimisation factors. *International Journal of Social Welfare*, 27(1), 88–100.
4. Agnew, R., Matthews, S.K., Bucher, J., Welcher, A.N., Keyes, C. (2008): Socioeconomic status, economic problems, and delinquency. *Youth Society*. 40(2). 159- 181,
5. Bašić, J., Ferić, M. (2004). Djeca i mladi u riziku-rizična ponašanja, (u) Bašić, J., Koller Trbović, N., Uzelac, S. (ur), *Poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja: pristupi i pojmovna određenja*, 57-71. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
6. Baker, E. H. (2014). Socioeconomic status, definition. U W. A. Cockerham, R. Dingwall, & S. R. Quash (ur.), *The Wiley Blackwell encyclopedia of health, illness, behavior, and society*, 2210–2214.
7. Bozzini, A. B., Bauer, A., Marauyama, J., Simões, R. & Matijasevich, A. (2021). Factors associated with risk behaviours in adolescence: a systematic review. *Brazilian Journal of Psychiatry*, 43(1), 210-221.
8. Bradley, R.H. i Corwyn, R.F. (2002). Socioeconomic status and child development. *Annual Review of Psychology* , 53, 371–399.
9. Crawford, M. (2020). Ecological Systems Theory: Exploring the Development of the Theoretical Framework as Conceived by Bronfenbrenner. *Journal of Public Health Issues and Practices*, 4(2), 1-6.

10. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga.
11. Darin-Mattson, A., Fors, S. & Kåreholt, I (2017). Different indicators of socioeconomic status and their relative importance as determinants of health in old age. *International Journal for Equity in Health*, 16, 1-11.
12. Dearing, E. (2008). Psychological costs of growing up poor. *Annals of the New York -Academy of Sciences*, 1136, 324–332.
13. Guy-Evans, O. (2020). Bronfenbrenner’s ecological systems theory. Study Guides for Psychology Students – Simply Psychology. Posjećeno dana 15.02.2023. na mrežnoj stranici Simply Psychology: www.simplypsychology.org/Bronfenbrenner.html.
14. Ivanović, M.; Rajić-Stojanović, I. (2012). *Povezanost socioekonomskog statusa roditelja i profesionalnih namjera učenika osmih razreda osnovne škole*. Hrvatski zavod za zapošljavanje.
15. Kuzman, M. (2009). Adolescencija, adolescenti i zaštita zdravlja. *Medicus*, 18(2), 155-172.
16. Lacković-Grgin, K. (2006). *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
17. Livazović, G. (2017). Role of family, peers and school in externalised adolescent risk behaviour. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53, 1836-203.
18. Melotti, R., Heron, J., Hickman, M., Macleod, J., Araya, R. & Lewis, G. (2011). Adolescent alcohol and tobacco use and early socioeconomic position: the ALSPAC birth cohort. *The Journal of Pediatrics*, 127(4), 948-955.
19. Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada slap.
20. Rajhvajn Bulat, L., Sušac, N. & Ajduković, M. (2019). Doprinos nekih osobnih i okolinskih varijabli u objašnjavanju eksternaliziranih problema adolescenata. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 28 (2), 271-293.

21. Ricijaš, N., Krajcer, M. & Bouillet, D. (2010). Rizična ponašanja zagrebačkih srednjoškolaca – razlike s obzirom na spol. *Odgojne znanosti*, 12, 1(19), 45-63.
22. Ručević, S., Ajduković, M., Šincek, D. (2009). Razvoj upitnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP-2007). *Kriminologija i socijalna integracija*, 17(1), 1-11.
23. Sokač, A. (2014). Čimbenici koji utječu na rizično ponašanje djece i mladih. *Educ.biol.*, 1, 117-124.
24. Turner, C., McClure, R., & Pirozzo, S. (2004). Injury and risk-taking behavior-a systematic review. *Accident Analysis and Prevention*, 36, 93–101.
25. Vrselja, I. (2010). Etiologija delinkventnog ponašanja: Prikaz Pattersonove i Moffittine teorije razvojne psihopatologij. *Psihologijske teme*, 19(1), 145-168.
26. Vrselja I. i Glavak Tkalić R. (2010). Odnos između rizičnog i delinkventnog ponašanja, nekih obiteljskih kontekstualnih čimbenika i roditeljskih odgojnih metoda. *Kriminologija & socijalna integracija : časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 19(1), 51-62.
27. Vrselja, I., Sučić, I. & Franc, R. (2009). Rizična i antisocijalna ponašanja mlađih adolescenata i privrženost školi. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 18(4-5 (102-103)), 739-762.
28. Vukojević, M. , Zovko, A. , Talić, I., Tanović, M. , Rešić, B. , Vrdoljak, I. & Splavski, B. (2017). Parental socioeconomic status as a predictor of physical and mental health outcomes in children – literature review. *Acta clinica Croatica*, 56(49), 742-748 .
29. Zloković, J. i Vrcelj, S. (2010). Rizična ponašanja djece i mladih. *Odgojne znanosti*, 12(1), 197-213.

Prilog 1. Suglasnost Etičkog povjerenstva

ETIČKO POVJERENSTVO PRAVNOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Zagreb, 17. 01.2023.

Predmet: Suglasnost za provedbu istraživanja Petri Kovačićek

Uvidom u molbu i priloženu dokumentaciju koju je polaznica diplomskog studija Petra Kovačićek priložila 20. prosinca 2022., te tražene dopune koje je studentica poslala 11. siječnja 2023., Etičko povjerenstvo Pravnog fakulteta u Zagrebu u sastavu prof. dr. sc. Gordana Marčetić (predsjednica, v.d.), prof. dr. sc. Davor Adrian Babić (član) i izv.prof.dr.sc. Marijana Majdak (članica), na sjednici održanoj 17. siječnja 2023., donijelo je odluku kojom se diplomantici Petri Kovačićek daje **suglasnost za provedbu istraživanja** pod naslovom *Socioekonomski status i rizična ponašanja srednjoškolaca*. Cilj istraživanja je ispitati povezanost socioekonmskog statusa obitelji i manifestacije rizičnih ponašanja kod adolescenata.

Istraživanje će se provesti u svrhu izrade diplomskog rada u okviru diplomskog studija Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu, a u skladu s metodologijom naznačenom u molbi.

Predsjednica Etičkog povjerenstva (v.d.)

Prof. dr. sc. Gordana Marčetić

Na znanje:

1. Petra Kovačićek
2. Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu
3. Pismohrana